

PRILOZI ZA HRVATSKE EUHARISTIJSKE KONGRESE

Srećko Bezić

Glas koncila, br. 9/82, od 2. srpnja 1982, donio je na stranici 12. izvještaj o Orguljaškoj školi u Zagrebu, koju je organizirao Institut za crkvenu glazbu pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu od 13. do 16. travnja 1982. s temom *Doprinos crkvene glazbe euharistijskim kongresima u nas*. U tom izvještaju Lj. Galetić navodi, da je prvoga dana dr. Anton Benvin održao predavanje *Pjesma u službi Euharistije*. »Predavač je — nastavlja izvještaj — iz nekoliko značajnih vidika osvijetlio ulogu pjesme i glazbe u organiziranju liturgijskih i euharistijskih slavlja s osvrtnom na euharistijske kongrese kroz povijest u Crkvi, a posebno u nas. Na zamolbu skupa održao je predavač i jedno kratko, ali sadržajno predavanje o crkvenim himnama, u kojem je iznio povijesni pregled i razvitak himana, zatim njihovu vrijednost s posebnim osvrtnom na prijevod himana M. Pavelića, osobito euharistijskih.« Drugog je dana msgr. Mijo Škvorc održao predavanje *Kako upotrijebiti euharistijske popijevke u liturgiji i izvan liturgije*.

Potaknut svojim iskustvom organiziranja Prvog euharistijskog kongresa splitske metropolije »Vepric-81« i ovim zagrebačkim sastankom želim svratiti pažnju zainteresiranih ljudi u našoj Crkvi na neke tekstove, koji su naša vrijedna vjernička baština, a koji se sve više povlače iz uporabe u našim liturgijskim zborovanjima. Toj pojavi ima više uzroka, a među njima su svakako i slabi prijevodi tih dragocjenih latinskih tekstova, dotično slaba usklađenost prijevoda s izvornim tekstom i napjevom. Smatram da ovakve sugestije oplođuju nastojanja oko obogaćivanja pjevnog liturgijskog repertoara za euharistijska slavlja, koja se nižu na svim razinama naše Crkve u našoj Domovini. U tom smislu predlažem reviziju prijevoda dviju latinskih euharistijskih pjesama.

I.

Latinski tekst
Liber usualis, 1939,
str. 185b.

Prijevod o. M. Pavelića
Crkveni himni, 1936, s. 224.

Prijevod S. Bežića
1981.

AVE VERUM corpus
                  natum
de Maria Virgine,
vere passum, immolatum
in cruce pro homine;
Cujus latus perforatum
fluxit aqua et sanguine,
Esto nobis praegustatum
mortis in examine.
O Jesu dulcis, o Jesu pie,
O Jesu, fili Mariae!

ZDRAVO, TIJELO
                  porodeno
ko plod tijela Djevinog,
ispačeno, prineseno
zarad ljudstva čitavog;
koje livaš, probodeno,
krv i vodu s boka svog,
budi nama podijeljeno
u čas boja samrtnog.
Isuse slatki, prepun mline,
Isuse, Marijin sine!

ZDRAVO, PRAVO tijelo
                  slavno
plode tijela Djevina,
pravom smrću žrtvovano
za spas roda Evina;
kom' iz rebra tekla ranom
krv i voda nevina,
duši našoj budi hranom
pred smrt, nado jedina!
Isuse mili, Dare s Visine,
Isuse, Marijin Sine!

Hrvatski prijevod crkvenih himana, koji je izradio o. Milan Pavelić D. I. (izašao prvi put 1936.) nenatkriljiv je doseg hrvatskog jezičnog izraza za crkvene latinske pjesme brevijara i misala. To nitko nikada iz redova hrvatskih jezičnih stručnjaka nije osporio. Međutim, ima pojedinosti, koje nisu na istoj visokoj razini. To je slučaj s kancionom AVE VERUM, krasnom i vrlo starom euharistijskom pjesmom, i to zbog nedostatka teološke preciznosti i slabije izražene rime u nekim stihovima.

U prvom i trećem stihu latinskog izvornika upotrijebljen je pridjev *verum*, dotično prilog *vere*. Oba su ova dva izraza u pjesmi istaknuta naglaskom, iz čega slijedi, da je izvorni tekst htio naglasiti vjersku istinu, da se u presv. Euharistiji nalazi *pravo* tijelo, koje je porodila Djevica Marija i da je to tijelo *pravom* fizičkom smrću bilo žrtvovano na križu za spas ljudskog roda. P. Pavelić je u svom prijevodu izostavio ovaj izraz, koji u ovom kontekstu izražava bit smisla. Budući da u ovo naše doba ima u Crkvi zabluda, koje su posijali neki protestantski teolozi, o identitetu Kristova tijela u smrti, u uskrnuću,

u euharistiji i u slavi, trebalo je hrvatski prijevod uskladiti s originalom, da preciznim tekstom bolje posluži utvrđivanju ovoga članka naše vjere. Ovaj je nedostatak Pavelićeva prijevoda prva opazila naša novinarka i književnica Smiljana Rendić i objavila tu svoju primjedb u svojem prikazu *Euharistijski kongresi i štovanje euharistije kroz povijest (Glas koncila, br. 15/81)*.

Latinska se pjesma sastoji od dva dijela: prvih osam stihova komponirano je zajedno, a dva posljednja napose. U prvom dijelu završeci su neparnih stihova savršeni s obzirom na sricanje i s obzirom na naglasak, svi ti neparni završeci imaju poslije naglasaka u riječi isti nastavak: *-atum*. P. Pavelić je za ista mjesta upotrijebio također participe pasivne, koji mu se dobro sriču s posljednja dva sloga (*-eno*), ali se ne poklapaju naglasci (riječi »podijeljeno« i »probojeno« ne mogu ići zajedno s obzirom na toniku). U novom (mojem) prijevodu neparni stihovi završavaju s nastavkom *-ano*, s tom razlikom, što je u predzadnjem slogu prvog stiha umetnut suglasnik *-v(-avno)*, a u zadnjim slogovima petog i sedmog stiha dodan je suglasnik *-m(-anom)*, što nimalo ne utječe na blagoglasje, koje tvore isti samoglasnici. Naglasci četiriju dočetaka neparnih stihova u mojem prijevodu nisu posve skladni, ali se u pjevanju te razlike potpuno gube, a u trećem stihu naglasak dočetne riječi, uklapa se u akcent melodijske.

Što se tiče parnih stihova prvog dijela pjesme, očito je, da je latinski auktor htio sricati četiri trosložne riječi, a postigao je sricanje samo dvaju posljednjih slogova (*-ine*). S obzirom na naglasak uspjeh je bolji, iako je u četvrtom slučaju upotrijebio četverosložnu riječ s naglaskom na trećem slogu od kraja (*examine*). P. Pavelić je u svom prijevodu za dočetke ovih parnih stihova potražio riječi (u šestom stihu kombinaciju triju riječi: *s boka svog*) koje imaju naglasak na trećem slogu od kraja i u tome je uspio, iako je u osmom stihu upotrijebio i jedan arhaizam (*samrtnog*). Međutim, ovdje je P. Pavelić potpuno izgubio srok, dotično treba reći, da je sačuvan srok samo posljednjih slogova (*-og*). Budući da se naglasak ovih riječi nalazi na trećem slogu od kraja, zvučni ugođaj trpi (izgleda ovako: *e-i-o, i-a-o, o-a-o, a-r-o*). Možda je novi prijevod najbolje uspio u ovim parnim stihovima, jer su za dočetke upotrijebljene sve četiri trosložne riječi, koje imaju identične vokalske vrednote i gotovo iste naglaske.

U drugom dijelu pjesme, tj. u devetom i desetom stihu, i latinski auktor i P. Pavelić sriču posljednja dva sloga pravilno. Ovdje se jedino može prigovoriti hrvatskom prijevodu, koji »Jesu pie« prevodi »prepun miline«. Vrlo je teško naći adekvatnu hrvatsku riječ za latinsku *pietas*. Ali, kako god mi ovu riječ preveli, ona nikako ne može odražavati horizontalnu dimenziju. Isus nije *pius* zato što je »prepun miline«, nego zato što je »Dar s Visine«.

Novi je prijevod, silom samo malo dubljeg uočavanja, usput donio i neka mala teološka rasvjetljenja. Dodatkom oznake, da je Kristovo tijelo *slavno* (1. stih), učinjena je izričita aluzija na slavu toga Tijela, koja je započela uskrsnućem, a »završena« vječnom slavom. Tako je u najzbijenijem tekstu izražen cijeli »itinerarij« toga Tijela od Marijina krila do krila Vječnog Oca: Marijin plod, smrt, uskrsnuće, euharistija i eshaton, gdje »sjedi o desnu Boga Oca«.

Kristovo je tijelo *žrtvovano*, a ne samo *prineseno*. Prinosili su se Bogu i prinese se različiti darovi, koji nisu krvne žrtve; stoga, ako se za Kristovo tijelo kaže, da je prineseno, iz same te riječi nije jasno, da se radi o krvnoj žrtvi. Osim toga izraz »prinesen« ne odgovara latinskom »*immolatum*«, koji dolazi od *mola, ae*, a znači samljeveno žito, koje se miješalo sa solju i posipalo po glavama žrtvenih životinja. Žrtveni i pijakularni karakter Kristove smrti bitan je za njegovo spasiteljsko djelo.

Glede »*roda Evina*« (4. stih) mi imamo biblijsku i otačku tradiciju, koja voli uspoređivanje Marije s Evom. Marija je u tim tumačenjima uvijek bezgrešnost i ona rađa ono, što je Bog u njoj oplodio, a Eva je simbol grešnog pada, koja rađa ono, što je po istočnom grijehu sotona oplodio, a Krist svojom žrtvom otkupio.

U pogledu »boka« i »rebra« radije se opredjeljujem za drugi naziv. (Duda u svom prijevodu ima »rebra«, a Biblija »Stvarnosti« ima »bok«.) Meni se čini, da »bok« ima neke asocijacije na rađanje i požudu (potvrde se za ovo mišljenje nalaze i u Bibliji), a »rebro« je u tom smislu čišće. K tome, Crkva u propovijedanju i molitvama govori, da je Isusu na križu bilo probijeno srce, koje je fizički ipak u području rebara, a ne bokova. Mjesto izvrsnog Pavelićeva prijevoda »*probodeno*«, koji se ipak kod njega odnosi na cijelo tijelo, a ne na dio tijela, koji je stvarno bio proboden, ja sam upotrijebio učinak probadanja, tj. *ranu* (5. stih), kroz koju teče krv i voda, pa je smisao potpuno sačuvan. Za »krv i vodu« dodao sam »*nevina*« (6. stih), što mi je izvrsno poslužilo kao kontrast »rani«, koja je *nepravedna*, kao što je i smrt nepravedna.

Ova je latinska pjesma zapravo molitva, čiji se forte nalazi baš u sedmom i osmom stihu. Auktor u ovim stihovima moli, da zavrijedimo okusiti pričest tijela Kristova uoči smrti, prigodom samosuda naše savjesti o cijelom proteklom životu. P. Pavelić je ovo mjesto preveo: »u čas boja samrtnog«, kao da bi latinski tekst glasio: »*mortis in certamine*«. Ali, latinski pisac nije upotrijebio ovu riječ, koju je poznao i koja ima istu rimovnu vrijednost kao izraz »*in examine*«, jer nije htio govoriti o agoniji smrtno borbe, nego o ispitu savjesti, koji nastupa prije agonije. Presudno je za našu vječnost, da u tom našem posljednjem ispitivanju ili samosuđenju prevagne nada, a nju nam sigurno ulijeva u dušu dostojno primljena poputbina tijela Kristova. To je razlog zbog kojega sam »hranu duše pred smrt« nazvao »*jedinom nadom*«, koja čini da vjerni kršćanin ne umire u strahu smrtno borbe, nego u miru posjedovanja jamstva spasenja.

II.

a) *Latinski izvorni tekst*
Liber usualis, 1939, str. 664.
Antifona »Ad mandatam«

USI CARITAS ET AMOR, Deus ibi est.

Congregavit nos in unum Christi amor.
 Exultemus, et in ipso jucundemur
 Timeamus, et amemus Deum vivum.
 Et ex corde diligamus nos sincero.

Simul ergo cum in unum congregamur,
 Ne nos mente dividamur caveamus,
 Cessent jurgia maligna, cessent lites.
 Et in medio nostri sit Christus Deus.

Simul quoque cum beatis videamus
 Gloriantes vultum tuum, Christe Deus.
 Gaudium, quod est immensum, atque
 probum.
 Saecula per infinita saeculorum. Amen.

c) *Hrvatski prijevod*
Srećko Bezić, Vepric 1982.

GDJE JE LJUBAV VJEROM TVORNA,
 Bog je ondje tad!

U zbor sveti Krist nas združi — jer
 nas ljubi,
 Od te sreće pjev nek jekne — iz svih
 grudi;
 Uz sveti strah Bogu živom — ljubav
 dajmo,
 Te iskreno jedan drugog — ljubiti
 znajmo!

b) *Hrvatski prijevod*
Rimski misal, Zagreb 1980, str. 183.

GDJE JE PRIJAZNOST I LJUBAV, Bog
 je ondje.

Sve nas sabra sad u jedno ljubav
 Krista.
 Zanos naš i naša radost nek je u njem.
 Boga živog mi se bojmo, ljubeći ga.
 A nek srca naša veže ljubav prava.

Kad se dakle sakupljamo mi u jedno.
 Nek se više i ne dijele naše misli.
 Nek je konac zlobnim svadam, a
 i raspram.
 U sredini našoj neka bude Krist Bog.

Skupa s blaženima nama podaj vidjet,
 Proslavljenim lice tvoje, Kriste Bože.
 Radost što je neizmijerna, i to prava
 Po sve vijekke, i kroz vječnost svu bez
 kraja. Amen.

Kad nas dakle Krist sabere — sve u
 jedno
 Nek nas misli ne razdijele — niti
 jednom;
 Nek prođu svi zlobni spori — i sve
 svade,
 Krist Bog nek se među nama —
 uvijek nađe!

Sa svim svetim daj da svatko — od
 nas može,
 Slaveč gledat lice Tvoje — Kriste Bože;
 Što radost je neizmijerna — Tvoga raja,
 Kroz vijekke sve i kroz vječnost — svu
 bez kraja. Amen.

U latinskom tekstu, doista, stihovi ove pjesme-antifore nisu rimovani, ali kompozicija riječi očito tvori pjesmu. Prelijevanje melodije u ovoj je pjesmi takvo, da se savršeno poklapa s naglascima pojedinih latinskih riječi, dotično s pravilima latinske koralne psalmodije.

Hrvatski prijevod ove pjesme u *Rimskom misalu* htio je povezati stihove triju kitica, ali u tome nije postigao uspjeh. Najgore je, što se riječi u pjevanju lome na naglascima tako da izlaze izobličene (na pr.: Bogà živòg mi se bojmo, ljubeći ga). Mislim da je neuspjeh u oblikovnom povezivanju stihova i neuspjeh u skandiranju riječi na melodiju pjesme vrlo važan razlog da se ovaj prijevod rijetko pjeva. A ova je pjesma takva, da bi se, kao *himna bratske ljubavi*, morala čuti na svim našim, osobito svećeničkim, zborovanjima.

Vlastitost mojega prijevoda nije u tome, što su svi stihovi dosta pravilno rimovani, a to već doprinosi kakvoći teksta, nego u tome, što su sve riječi prilagođene na melodiju pjesme, tako da nigdje nije oštećen naravni naglasak riječi, što tekstu daje mekoću i lakoću, a time pjesma samu sebe preporuča kao podesnu i privlačivu za upotrebu.

U ovoj liturgijskoj pjesmi najteže je prijevodom riješiti pripjev, i to u pojmovnom i ritmičkom smislu. Latinski pripjev: »ubi caritas et amor, Deus ibi est« novi je naš *Rimski misal* preveo: »gdje je prijaznost i ljubav, Bog je ondje«. U podtekstu na istoj stranici (183.) *Rimski misal* stavlja sljedeću bilješku: »U mnogim našim krajevima ovaj stih glasi: Gdje je ljubav, prijateljstvo, Bog je ondje«. *Nedjeljni i blagdanski misal*, koji je priredio dr. Fabijan Veraja, Rim, 1966, na str. 194. donosi drugačiji prijevod ovog pripjeva: »Gdje je samilost i ljubav, ondje je i Bog.« Isti ovaj prijevod donosi i dr. fra Ivan Glibotić u svojoj pjesmarici *Pjevajmo, braćo kršćani*, Makarska, 1967, str. 101, ali donosi i drugu varijantu: »Gdje je ljubav i jedinstvo (i prijateljstvo), Bog je tamo.« Isti ovaj pripjev dr. fra Jure Radić prevodi: »Gdje je ljubav, dobrotvornost, ondje je i Bog« (*Misal za sve dane u godini*«, Makarska, 1967, str. 202.).

Iz ovoga kratkog pregleda, iz kojega proizlazi, da su hrvatski prevodioci latinsku riječ *caritas* preveli s pet različitih izraza, jasno je, da mi u hrvatskom jeziku nemamo adekvatne riječi za karitas, pa je u posljednje vrijeme i ne pokušavamo prevoditi u običnom govoru. Jasno je također, da od pet prijevoda ni jedan nije ni potpuni pogodak, ni potpuni promašaj.

Što je, dakle, karitas? — »... isto što i ljubav, posebno ljubav kao bogoslovna krepost, koja se dobiva po krštenju; vršenje djelotvorne ljubavi prema bližnjemu...« (J. Šetka, *Hrv. kršč. terminologija*, Split, 1976, str. 122.) — »virtù del' animo onde s'ama e s'aiuta il prossimo; affetto potente e sincero che c'insegna pietà e rispetto; soccorso a chi abbia bisogno vero senza nessun obbligo di farlo« (P. Petrocchi, *Nuovo dizionario scolastico*, Milano, 1903, str. 165.) — »Ljubav prema bližnjemu, dakle, bitno je religiozna, ona nije puko čovjekoljublje. Religiozna je i po svom uzoru... i nadasve po svom izvoru« (*Rječnik bibl. teologije*, K. S. Zagreb, 1969, str. 506.).

Ove (i druge) informacije navele su me, da karitas opišem kao ljubav, koja je *vjerom tvorna*. To je ljubav, koju samo vjera oživljava i pokreće; dakle, ljubav, koja se u vjeri i po vjeri rađa. Ljubav pak rođena vjerom ne može biti samo prijaznost, nego mora biti izražena u praksi života sa svom nesebičnošću, otvorena i vjerom navijena, da, dolazeći od Boga, sve čini radi Boga i vraća se Bogu, kao svom neotuđivom cilju.

Druga polovica pripjeva ritmički je sastavljena tako da sadrži pet slogova (*Deus ibi est*), a ne četiri, kao u prijevodu *Rimskog misala* i nekim drugim prijevodima (»Bog je ondje« ili »Bog je tamo«). Stoga to pravilo treba poštivati, ako želimo sačuvati svu lijepu modulaciju napjeva. Prijevod »ondje je i Bog« ne zvuči uvjerljivo, jer je otvoren za slutnju, da je ondje Bog dodatak neće-

mu, što se prije njega ili pored njega već nalazi, prema tome, da nije ono, što su govorili sveci: *intimo meo intimior*. Zato novi prijevod: »Bog je ondje tad« sasvim izbjegava svaku primisao na bilo kakvu Božju podređenost, a utvrđuje istinu, da se u srcu, u kojemu djeluje vjera, Bog nalazi iskonski, u događaju određenom prostorno i vremenski, t. j. prvi ondje i tada.

VRATIMO DUG IVANU ZAJCU

(Uz 150. obljetnicu rođenja)

Petar Zdravko Blajić

Cijelo jedno razdoblje hrvatske glazbe bitno je obilježeno djelovanjem Ivana Zajca tako da se to vrijeme naziva »Zajčevo vrijeme« ili »Zajčevo razdoblje«. (Lovro Županović to razdoblje naziva »Zajčevim i Kuhačevim razdobljem« — i, rekao bih, spravom.) Utjecao je na sav glazbeni život svoga vremena u nas više nego ijedan drugi skladatelj prije i poslije u svome vremenu. Razumije se da je nama danas nakon osamdesetak godina lakše ocijeniti to djelovanje, ali nam je teže ući u sve mogućnosti i nemogućnosti u kojima se je nalazio Zajc. Kako bilo, neprijeporno je da je uz 150. obljetnicu rođenja zaslužio svečanu i mnogostruku komemoraciju kakva mu je i bila upriličena gotovo u svim hrvatskim gradovima, pogotovo u Zagrebu i Rijeci. (Split je, izuzevši stavljanja na repertoar HNK-a u ovoj sezoni opere *Zrinjski*, barem dok ovo pišem, potpuno zatajio.) Sve glazbene i kulturne ustanove u Zagrebu kao da su se natjecale da što dostojnije počaste uspomenu na maestra Zajca.

Najveća se pak čast jednom glazbeniku-skladatelju iskazuje kada se na pristojnom nivou izvode njegova djela. Ova je prigoda mnogima otkrila Zajca i pokazala kako smo bili prilično nepravedni prema njemu, kako smo ga nepravedno gotovo prešućivali i potcjenjivali, poznajući tek donekle njegov život a glazbeni opus tako malo da bi nam bolje bilo da smo o njemu, možda, više šutjeli nego govorili. Jer, da je koji hrvatski skladatelj, ili inače umjetnik, još na početku svoga umjetničkog djelovanja doživio u svijetu toliku slavu i priznanja od publike i kritike, da ga nitko nije u tome podržavao i propagirao osim njegovih djela, bio bi nacionalna veličina prvoga reda (kao što je npr. Beethoven u Njemačkoj za Nijemce ili Strauss za Austrijance). (Zajc npr. u Zagrebu još nema svog spomenika.) I sve ovo što je u povodu Zajčeve obljetnice u Zagrebu ili bilo gdje po Hrvatskoj izvedeno daje nam bolji uvid u njegovo djelo i točniji sud o njemu, iako je potrebno još se pozabaviti njegovim djelom i djelovanjem. Od njegovih više od 1200 djela izvedeno ih je vrlo malo, nikako više od šezdesetak, a i ta uglavnom ne cjelovita nego tek u izvacima. Prisjetimo se samo kako je njegov oratorij *Prvi grijeh* na Kranjčevićev tekst, do sada tek spominjan, sada nakon izvođenja u dvorani Lisinski i prijenosa preko televizije, i više puta preko radija, zablislao u punom sjaju kao djelo koje bi se trebalo češće naći na programima i koje bi moglo biti bez ikakva kompleksa predstavljeno i ponuđeno i svjetskoj javnosti.

A što je s tolikim operetama iz »bečkog razdoblja« koje su punile kazališta, kazališne blagajne i novinske stupce pohvalama, ili što je s operetama iz »zagrebačkog razdoblja« koje su se, jednom postavljene na pozornicu, više puta izvodile uz odobravanje publike i kritike nego možda desetak drugih modernih, često samo »cerebralnih« opera skupa. Ako su Zajčeve operete